

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 10. aprila 1872.

O b s e g: Naprava svilodnega semena po celičnem načinu. — O vinskih primesih in o prizadevah zboljšati slabo lansko vino. (Konec.) — Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva. — Zavarovalna banka „Slovenija“ v Ljubljani. — Potopisni listi slovenskega učitelja svojemu pobratimu. — Dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Naprava svilodnega semena po celičnem načinu.

Spisal profesor Haberlandt, *)

voditelj c. k. svilorejskega poskuševališča v Gorici.

1. Lisasta bolezen in njen premagalec: L. Pasteur.

Gotovo je že vsakemu svilorejcu mnogokrat na uho doletelo par besedi: „celično plodenje“ (Zellengrainirung), če tudi sam ni deloval po njegovih vodilih ter se vdeležil njegove koristi.

Slovenci smo prezirali to važnost zato, ker mnogim izmed nas niso bila znana ta pravila in ker nas niso lastne skušnje pripeljale do spoznanja jako velicega dobička v sviloreji gledé na dotične nauke.

Sledeča kratka razprava ima doseči to, da pridemo do pozornosti v tem oziru. **)

Mnogo truda in preiskavanja je stalo, predno se je celično plodenje vpeljalo v oni obliki, v kateri je sedaj in ki je jako pripravna. Trebalo je priti v okom oni bolezni, koja je več desetletij nadlegovala svilorejo po Evropi. Pa tudi po drugih zemljinah je ni deželice, kateri bi bila prizanašala ta bolezen. Vsakako je bilo treba priti do vzroka te bolezni; še le po tem je prišlo solnce upanja na obzor, da bode mogoče priti v okom tej nadlogi. Vzroka te bolezni so iskali vže v zemlji, kjer rasto murbe itd., v perji, v zraku, v vremenu, v pomanjkanji skrbi za zdravje gosenic. Mnogo mnogo pripomočkov so predlagali strokovnjaki proti tej bolezni, pa konec vsega tega je bila — ničla. Ni še dolgo, kar je zvedel svet, v katerem grmu da leži zajec. Vzrok te bolezni ni namreč v vnanjosti, ampak v znotranjosti te živalce se nahaja. Bolezen je prišla na dan v drobnogledni malenkosti. Našlo se je v notranjem delu jajčic, gosenic, mesičkov in metuljev prav prav malih vsiljencev — organizmov — jajčje oblike. Dalo se jim je imé „jajčasta telesca“. Popolnoma je zdaj dognano, da čem več bolezni je, tem več teh telescev se nahaja. Dokazalo se je, da še le potem ne bode nadlegovala ta bolezen sviloreje, ko se bodo obvarovala jajčica, gosenice itd. teh vkužljivih telescev.

Med vsemi, kateri so potrgali pót tej bolezni, gré največja zasluga in čast Francozu L. Pasteur-u. Njemu

priznava jako veliko zaslugo v tem oziru tudi sedanji svet. Jasen dokaz temu je to, da mu je poklonila avstrijska vlada za to 5000 gold. nagrade.

Da bi pač ne prezirali svilorejci naukov njegovih, naj bi njegovi opomini ne bili glas vpijočega v puščavi!

2. Pravila Pasteur-ovega celičnega plodenja.

Predno navedemo vse pripomočke za izpeljavanje Pasteur-ovega celičnega plodenja, omenjamo najpred njegova pravila:

a) Lisasta bolezen nastane le po „telescih“, in to bolezen je mogoče le s tem odvrniti, da se odpravijo ona telesca;

b) telesca, koja se raztresena v svilorejnici posušé, poginejo in sviloreji v prihodnjem letu niso škodljiva;

c) v živečem jajčici (tedaj v njegovi tekočini) prezimijo telesca nepoškodovana in tako prehaja ta bolezen od roda do roda;

d) jajčica, koja zaplodí metulj, ki ima v sebi telesca, imajo spet tudi telesca v sebi; jajčica samíc pa, ktere nimajo telescev v sebi, so popolno brez telescev.

Čem bolj se bliža konec posamesnih dob (jajčic, pup, metuljev), tem bolj razsajajo telesca. Če tudi nista oba, samec in samica, telesčasta, vendar je tudi njun zaplod bolj ali manj telesčast.

Do sedaj rečeno se dá prav kratko tudi tako-le izraziti za pravilo celičnega plodenja: Ako hočeš dobiti telescev jajčic prostih, deni metulja in njegovo babico skupaj sama, potem ju loči, da vsaka babica jajčica posebej izleže; zdaj metulja in babico njegovo preišči z drobnogledom, in še le po tem bodeš vedel, so li zdrava jajčica ali ne.

(Konec prihodnjič.)

O vinskih primesih in o prizadevah zboljšati slabo lansko vino.

Spisal Rihard Dolenec v Klosterneuburgu.

(Konec.)

Ako se je pa nesreča že vgnjezdila, kaj pa potem storiti?

Nič drugega kakor to, kar nam storjena diagnoza veleva. Ona nam je jasno pokazala, da v preobili meri zastopane gnjilčeve kemične zaveze so krive vse spremembe, toraj proč z njimi! Vrzimo jih iz stanovanja, za ktero najemnino ne plačujejo, marveč še nezmerno škodo delajo. Al kako pa to storiti? No, po fizični poti le na en način: namreč s primernim upotrebovanjem gorkote, ali s tako imenovanim pasterizi-

*) C. kr. ministerstvo kmetijstva je dalo ta poduk tudi v slovenskem, českem in hrvaškem jeziku na svetlo. Vr.

**) „Novice“ so že pred dvema letoma priporočale „celično rejo“; glej 51. list „Novic“ 1870. leta. Vred.

V. Mestnina.

Od razstavcev se bode pobirala mestnina, to je, plačilo za mesto ali prostor, kjer bode razstavil svoje reči. Ta mestnina bode znašala za vsak štirjašk meter (to je 10 dunajskih štirjaških čevljev stare mere):

- a) v obrtnijski palači v pokritem prostoru: na tleh ob stenah po 6 gold., na steni po 3 gld., na tleh za proste stojoče reči brez obzira na njihovo visokost po 12 gold.;
- b) na dvorišči obrtnijske palače po 4 gold.;
- c) v mašinski dvorani v zaprtem prostoru: na tleh po 4 gold., na steni po 2 gold.;
- d) v parku: zunaj 1 gold., na prostoru na razstavčeve stroške kriterijem po 3 gold.

Štirjaški meter prostora na tleh v poslopih daje le pravico na en meter prednje strani (fasade). Vsak razstavec zadobi s pridobitvijo stene se tikajočega prostora tla v obrtnijski palači pravico, rabiti dotično steno do $1\frac{1}{2}$ metra (4 čevlje in $\frac{7}{10}$ stare mere) od tal navzgor. Ako razstavec zahteva še kaj več višine, se mu bode mestnina po zgorej navedeni tarifi izmerila.

VI. Znižana mestnina.

Napravljanci skupnih razstav domačega drobnega blaga zamorejo v posebno ozira vrednih primerljivejših od glavnega razstavnega vodstva dobiti znižano mestnino; tudi razstavna deželna komisija bode kar je mogoče gledala na to, da se stroški v prid skupnih razstav prihranijo.

VII. Oproščenje mestnine.

Razstavci onih reči, ki zadevajo podobarsko ali slikarsko umetnost in razložbo „des amateurs“, nimajo plačevati nikakoršne mestnine za prostor na tleh ali stenah.

VIII. Znižana vožnina.

Južna in Rudolfova železnica ste za vožnjo razstavnih reči dovolili znatno znižano vožnino.

IX. Oproščenje colnine.

Ves razstavni prostor se spoznava za prosti tabor pod milim nebom, to je, za colnine prosto skladišče. Tudi reči, ki zadevajo avstrijsko državno samoprodajo, se smejo brez zadržka razstavljati.

X. Dopisovanje o razstavnih zadevah je poštne prosto.

V prvem oklicu je bilo že omenjeno, da je dopisovanje med razstavci in razstavno deželno komisijo poštne prosto. Neogibno potrebno je le to, da se na pismo postavi imé dopisnika in pa besede: „Velika razstava 1873. leta po službenem pozivu“.

(Konec prihodnjič.)

Gospodarske novice.

* Razstava kónj na Dunaji bode letos od 18. do 23. maja. Izvrstnim konjem se bodo delile premije. Tudi srečkanje se bode združilo s to razstavo. Kdor bode hotel lepih kónj kupiti, dobil jih bode tukaj na izbiri, ker se pričakuje veliko živine.

* Nemški čbelarji imajo v Salzburgu veliki (18.) shod, ki se začne 9. septembra in traja 3 dni (10., 11. in 12. septembra). Vse družbe kmetijske in udje njeni so povabljeni v ta zbor.

* Dve štipendiji za potovanje po svetu in opazovanje, kako drugod (v tujih deželah, posebno v severni Nemčiji), pridelujejo sočivje in zelenjad in dobra semena, pa tudi kako vrtnarijo, je c. k. ministerstvo kmetijstva tudi razpisalo za letos. Kdor tako po-

tovanjsko štipendijo v znesku 800 gold. dobiti želi, naj se oglasi pri c. k. ministerstvu kmetijstva, to pismo pa vloží kmetijski družbi svoje dežele do 15. maja tega leta, da ga izročí ministerstvu. Prednost pred drugimi prosilci imajo možje učiteljskega stanú ali taki, ki se še le za to učiteljstvo kmetijstva ali vrtnarstva pripravljajo. Po končanem potovanji morajo popisati svoje pozvedbe in skušnje.

Naprava svilodnega semena po celičnem načinu.

Spisal profesor Haberlandt,

voditelj c. k. svilorejskega poskuševališča v Gorici.

(Konec.)

3. Pripomočki k celičnemu plodenju.

Ko izlezejo metulji in ko zveš, kateri je samec ali samica, precej po tem moraš popolnoma osamiti posamesne pare, pa ne odlašaj tega kar nič, da se ne okuži drug od družega.

Jako pripravna sredstva, katerimi osamiš posamesne pare metuljev — enega samca in eno samico skupaj, so male vreče (žakeljčki) samo po $1\frac{3}{4}$ palcu dolge, narejene iz pajčolana. Predno pa se dene va-njo par, nategne se urno na valjček iz lesa; potem se pa dene noter par in zadrigne z motozcem. Take vrečice lahko obesiš na motoz, ki si ga napeljal po čez pod stropom v sobi; lahko pa si tudi narediš okvir, kakoršen je, na primer okoli peči, napraviš mu noge in napeljaš po njem znotraj motoz, na katerega obesiš tacih vrečic.

Takošne priprave ne prizadenejo mnogo stroškov; pa tudi zmotnjav se je s tem lahko ogniti svilorejcu. Jajčica se tu ne izgubavajo, da le pajčolan za vrečice ni prerdek; pregost pa tudi ne sme biti, da se metulja lahko prezračujeta; kakor sitovina naj je gost, da ju lahko opazuješ, če tudi ne oddrgavaš vrečice. Omenjene okvire lahko staviš k oknu, kedar je treba.

Par metuljev se še le potem preiskuje z drobno-gledom, ko sta metulja (samec in samica) vže ob življenju. Ta čas je najlože opazovati telesca v bolnih, kajti proti koncu se najbolj namnože. Preiskujeta naj se oba — samec in samica — in sicer ne vsak posebej, ampak oba skupaj. Ako bi pa hotel kdo še le pozneje preiskavati, varujeta naj se dobro, da ju žužki ne končajo. Med tem časom naj se vsak dan pazljivo nadzorujejo vrečice ter oprostujejo sovražnikov, ki so metulje morda vže napadli.

Malokdo izmed svilorejcev si bode sam kupil drobnogledno pripravo, kajti ova stekla so jako draga. Zato pa bodo s časom v posamesnih okrajih taki pregledovalci, katerim bo lahko dati metulje in dotična jajčica v pregled, ali pa se pošljejo goriškemu svilorejnemu pregledovalstvu, ki to urno, vestno in zanesljivo za malo plače opravlja.

4. Druga pota celičnega plodenja in njih dosedanji uspeh.

Po Pasteur-jevih načelih gotovo dobimo zdrav plod sviloprejk, pri katerih odgojevanji se oziramo na druge pogoje. Med te pogoje spada vsakako to, da dobro zdravi zarod varujemo bolnega zaroda. Pa tudi treba je varovati vsega blizo, kar bi moglo prinašati okuženost, na pr. take osebe, ktere imajo opraviti z bolnimi gosenicami itd.

Pasteur-jeva načela pa ne postopajo le proti lisasti bolezni, ona vrlo nasprotujejo tudi drugi svilorejni bolezni, ki jej pravimo zaspanost, in ki poleg lisaste bolezni močno preti sedanjemu svilorejstvu. Ta korist

izhaja namreč od tega, da so jajčica čista za plod vsled drobnoglednega preiskavanja. Gosenice, v katerih tičijo telesca, propadejo prej nego one, v katerih se nahaja samo kal zaspanosti.

Na bolezen kažejo sledeča znamenja:

- a) Prav pičlo število jajčic od samice; vsaj 4000 jajčic mora dati ena zdrava babica.
- b) Primés večega števila jajčic, ktera ostajajo rumena ali niso vplemenjena. Jajčica, med katerimi je taci 10 odstotkov ali še več, niso za rabo.
- c) Rdeče rujavkasta barva, ktera je na mestu prave škrlataste, barve, tudi ne dopušča jajčic za porabo.
- d) Ako je babica nanese jajčica v gručah, tudi ne veljajo nič.
- e) Jajčica onih metuljev (to velja za samca in samico), kateri pred 5 dnevi poginejo, tudi zavrzi.

Pred celičnim plodenjem je treba tudi pregledati metulje: ali so lisasti, leni, pokvečeni ali vodenično napihneni. Skrbni svilorejci obračajo vže od nekdanj posebnost na to.

Zelo napačno je tedaj ravnanje po starem kopitu, da se metulji skupno parijo in skupaj ležejo jajčica, kajti tako si nalezejo zdravi kuženost od bolnih.

Po nasvetovanem „celičnem plodenju“ se pa nasproti na vse strani boljša sviloreja.

Pasteur-ju niso hvaležni le njegovi rojaci za njegova načela, nego tudi Lahi in avstrijski svilorejci.

Kdor se peča s svilorejo, naj se ravna po Pasteur-ju; gotovo oprostí svilorejo po njegovih naukih jako hude šibe, ki že nad 20 let tepe svilorejstvo. S tem se povrne ter pomnoži blagoslov v svilorejski krog, kar gotovo tudi nam Slovincem ne bode od več.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

IV.

Poljedelec mora skrbeti, da ima mnogo dobrega gnoja.

(Dalje.)

Spisal Franjo Kuralt.

2. Čisti živalski gnoj. Ta gnoj jako tekne zemlji, mora se pa enakomerno po njivi razdeliti, da boljše razpade. V vrsto tega gnoja spada:

Živinsko meso. Ono se potrese s sirovim apnom in plitvo zakoplje, čez 14 dni pa zopet odkoplje in s kosti pobere. Dene se potem še trikrat do šestkrat toliko zemlje zraven in se večkrat pomeša. Po vsem tem je jako dober gnoj;

kebrov gnoj. Kebri se s kropom pomoré, en do poldrugi palec na debelo nasujejo in z živim apnom potresejo. Ravno tako na debelo naj se z zemljo pokrijejo, na katero se namečejo potem zopet kebri, na te pa zopet zemlja. Tako narejeni kup naj se večkrat pomeša, in dobí se tako jako tečen gnoj;

strjena kri. Da se kri strdi, naj se pomeša z ravno toliko vode in skupaj kuha, da zavrè. Kri postane trda, mora se pa še posušiti in potem v prah stolči. En funt takega praha toliko rastlinam koristi kakor 3 funti koščene moke ali pa 42 funtov dobrega konjskega gnoja;

kosti. One se navadno rabijo, kakor koščena moka, so jako tečne, in se zmlete tudi jako rade razkrojijo. Kedar se s kostmi gnojí, naj se le frišne kosti za to vzemó in kolikor mogoče drobno raztolčejo; čem drobneje so, tem lagljeje se razkrojijo in tem pred in bolji živež dadó rastlinam;

gvano; to je tičjek. Tak gnoj je tem boljši, čem več ima amonijaka in scavničaste kisline v sebi. Ako

je gvano čist, da ni s kako drugo stvarjo zmešan, je najboljši gnoj. Treba je pa paziti, kedar se tak gnoj kupuje, da ni ponarejen, z ilovico, z zemljo ali kako drugo stvarjo zmešan. Da se pa more poljedelec tega prepričati, dene naj 1 lot gvana v plehasto žlico in toliko časa na žrjavici žge, da sam pepel ostane. Čem manj je pepela, tem boljši in čistejši je gvano; tak pepel je bel ali pa malo rujavkast. On se jako hitro razkroji, in na rastline jako hitro deluje. En funt gvana toliko rastlinam koristi, kakor 66 funtov govejega gnoja. Za gnojenje pa mora biti popolnoma suh in droben. Posebno mrzli in mokri zemlji se prilega, kakor tudi pšenici, rži, ajdi, oljnatim rastlinam, repi, detelji, travi, krompirju, grašci, zelju in tobaku;

lasje, ščetine, perje, rogovi, parklji, zvržki kože in usnja, volnate cunje. Vse to je dobro za gnoj, vendar naj se take stvari zmirom z apnom pomešajo, da lagljeje razpadejo in bolje gnjijejo. Poškropé naj se večkrat z gnojnico ali pa z natronovim lugom.

3. Čisti rastlinski gnoj. Tako se imenujejo rastline ali pa rastlinski deli, kateri se na polje vsejejo, da se kasneje ž njimi gnoji, ali pa od drugod za gnojenje na polje pripeljejo, s katerimi se pa popred živina ni krmila, in se tudi za steljo niso upotrebovali. Tak gnoj nima tolike vrednosti, kakor hlevski ali živalski gnoj. Prileže se posebno gorki zemlji, ker jo nekoliko ohladi, zraven pa tudi še rastlinam živež daje.

V vrsto čistega rastlinskega gnoja spadajo:

podorina. To gnojenje obstaja v tem, da se rastline samo zato sejejo, da se kasneje, kadar cvetó, podorjejo, in tako zemljo pognojé. Tako gnojenje je samo takrat na pravem mestu, ako je gnoj voziti jako težavno, kjer ni drugačnega gnoja, ali kjer je zemlja prav gorka. Drugače naj se pa take rastline raje popred živini pokladajo, da jih ona v životu svojem popred prekuha in premení v živinski gnoj;

plevel in rušina. Pomeša naj se s sirovim apnom in zemljo, in na kup zmeče. Segnjiti mora popolnoma, da plevelsko seme ne pride zopet na njivo. Zatoraj naj se tak kup večkrat pomeša in preobrne;

strnišče, korenine, krompirjevec, žaganje, trstje, bodičevje. Namočijo naj se taki deli v gnojnico, da dobro pognjijejo; potem dadó tudi dober gnoj;

navadno oglje. Ono ne pognojí le zemlje, temuč jo tudi zrahlja. Najbolja njegova lastnost je pa ta, da mokroto na-se vleče in jo zopet zemlji oddá, kedar je suha. Gnojí naj se ž njim mrzla in mokra zemlja, kajti za gorko in lahko zemljo ni tako dober.

4. Tekoči gnoj. Akoravno skoraj vsak poljedelec vé, kako dober in koristen je tekoči gnoj; vendar malo kdo za-nj skrbi. Tak dober gnoj je:

scavnica. Ona je jako tečen gnoj; 12 funtov scavnice ima toliko gnjilca v sebi kakor 1 funt gvana, o katerem sem rekel, da je najboljši gnoj. Prof. May nam je dokazal, koliko da je scavnica ene same živine na leto vredna; on pravi, da v 1000 funtih scavnice je 18 funtov amonijaka, zraven pa še mnogo druge rastlinske tvarine. Po srednji primeri pa dá vsaka živina 7000 funtov scavnice na leto in dan, tedaj 126 funtov amonijaka. Če računimo cent amonijaka po 20 gold., znaša vrednost samo amonijakova od ene živine 25 gold. na leto. Gledite tedaj, dragi gospodarji, koliko vrednosti zavržete in koliko najboljše hrane rastlinam vzamete. Nabira naj se tedaj scavnica skrbno in z gnojnico pomeša, kajti frišna scavnica sama ni dobra za gnojenje; pustiti se mora, da malo pognjije, vendar pa ne predolgo, da ne izpuhti amonijak;

gnojnica. Ravno tako važen gnoj kakor scav-